

POSUDOK

záverečnej magisterskej práce Evy Týrovej *Česko-slovenské lexikální shody a difference z hlediska postavení ve spisovném jazyce a v nářečích*

Predkladaná diplomová práca sa zameriava na porovnanie výskytu, významov a statusu vybraných lexikálnych jednotiek v slovenčine a češtine. Východiskom porovnávania sú slovníkové a atlasové práce spracúvajúce nárečovú i spisovnú lexiku oboch jazykov a ich výber je vhodne zvolený z hľadiska zamerania práce a tiež odôvodnený v druhej kapitole práce. Z hľadiska môjho vlastného odborného zamerania musím vyzdvihnúť, že autorka venuje veľkú pozornosť dialektologickým prácam a ich spracovaniu problému jazykových kontaktov na slovensko-moravskom pomedzí so zaujímavým a určite odôvodneným zapracovaním valašskej kolonizácie.

Jadro práce tvorí samotné porovnanie vybraných jednotiek na základe slovníkových a atlasových údajov. Na úvod hodnotenia samotného vlastného výskumu autorky musím vyzdvihnúť výber sledovaných jednotiek – sú v ňom zahrnuté jednotky označujúce predmety a javy z rôznych oblastí, jednotky rôznych lexikálnych typov i gramatických charakteristík – ich spájajúcim prvkom sú medzijazykové – slovensko-české – lexikálne a sémantické a súvislosti a tiež areálové súvislosti – najmä západoslovenské a moravské a má svoje odôvodnenie aj z hľadiska česko – slovenskej komunikácie. Takýto materiál ponúka potom možnosti sledovať diferencie v lexikálnom vývine jednotiek v blízkych nárečových areáloch i spisovných jazykoch – čo je aj náplňou samotnej práce. Otázkou ostáva, čo bolo pre autorku cieľom tohto porovnania. Jednotlivé časti, v ktorých sa vybraným jednotkám venuje, ostávajú len enumeratívnym výpisom výskytu jednotiek vo vybraných slovníkoch a atlasových prácach bez ich ďalšej analýzy a hodnotenia. Namiesto duplicitného opisu významových štruktúr zachytených v slovníkoch (jednak vo forme tabuliek a potom aj prepisom vo forme textu) by bolo vhodnejšie venovať pozornosť lexikálno-sémantickým vzťahom medzi jednotlivými významami, hľadaniu pôvodného významu (v takto zameranej práci považujem za nevyhnutné vychádzať pri porovnávaní z pôvodného významu) a sledovaniu jeho vývinu v oboch jazykoch, nárečiach a napokon aj v spisovných varietách – čo by napríklad mohlo objasniť motivácie prijatia, resp. neprijatia slova a jeho významu do kodifikácie, na základe odvodených významov uvažovať o produktívnosti/zastarávaní jednotiek (napr. okno : oblok). Ak sú významové štruktúry slov a ich rozšírenie sledované v nárečovom slovníku, starších i súčasných spisovných slovníkoch a atlasoch, umožňuje nám to sledovať dynamiku

fungovania týchto jednotiek v súčasnom jazyku a historický vývin šírenia lexikálnej jednotky (gazda, ľadvina a iné) alebo vznik a zánik polysémie (a k nemu zaujímavé prehodnocovanie polysémie zrejme z historických súvislostí na homonymiu v slovníkoch súčasného jazyka), synonymie a heteronymie (konkrétne vývin nárečového heteronyma na synonymum v súčasnom jazyku je veľmi dobre doložený a viaceré zo skúmaných jednotiek ho potvrdzujú – rezance : slíže, gazda : hospodár na Záhorí, klinček : karafiát a pod.). Vybraný materiál všetky spomínané a mnohé ďalšie možnosti hlbšieho pohľadu do dynamiky slovnej zásoby ponúka.

Práca spája diachrónny a synchronný prístup, čo je veľmi vítané (osobne neuznávam prísne oddeľovanie týchto prístupov, najmä vynechávanie historického pohľadu a súvislostí v synchronných výskumoch, ktoré potom vedie k protirečeniam a skresľovaniu) – oba prístupy však akoby ostávali „nedotiahnuté“. Na jednej strane mi chýba zapojenie Historického slovníka slovenského jazyka (ktorý by som uprednostnila pred Bernolákovým slovníkom) a aspoň základné (a v českej lingvistike veľmi dobre dostupné) etymologické východiská (napr. spoločné slovanské východisko pre gazda : hospodár, obdivuhodnú paralelnú motiváciu výrazov statok : dobytok...). Na druhej strane by opisu jednotiek v súčasných slovníkoch pomohol pohľad do Slovenského národného korpusu, ktorý často naznačuje stav odlišný od preskriptívne zameraného slovníka. Takéto rozšírenie by bolo iste časovo náročnejšie, no umožnilo by priniesť ozajstnú analýzu vývinu jednotky a jej postavenia v stratifikácii národných jazykov. Časový problém by sa dal vyriešiť nižším počtom spracúvaných jednotiek – výpis ich významov v lexikografických dielach bez následného zhodnotenia neprináša nové poznanie. V prípade, že by sa autorka chcela aj naďalej venovať tejto téme – určite by som odporúčala nerozširovať počet skúmaných jednotiek, ale prehĺbovať analýzu a hľadanie dynamických procesov na príklade ich fungovania.

Chcela by som na záver vysvetliť, prečo mi toto všetko v práci chýba. Zo začiatku sa práca javí ako veľmi premyslená a odborne podložená, keďže autorka sa venovala veľkému počtu prác, ktoré sa zvolenej problematiky týkajú, čo som už v úvode posudku vyzdvihla. Myšlienka sledovať vybrané jazykové jednotky v nárečových prácach (slovníkových i atlasových) a následne ich dať do súvislosti s kodifikáciami spisovných jazykov (pričom sú v prípade slovenčiny v rôznych obdobiach kodifikácie známe „zblížovacie“ i delimitačné tendencie) je veľmi zaujímavá a originálna. Prvých 42 strán je preto príslušným zaujímavého čítania a vyvoláva zvedavosť a očakávania. A tie moje sa potom nenaplnili. Hoci musím

priznať, že aj samotné prehľady významov a výskytov jednotiek z viacerých zdrojov uvedené na jednom mieste privádzajú čitateľa k novým „objavom“.

Oživenie a pôvodný autorkin výskumný vklad prináša až záverečná kapitola so zaujímavou typológiu skúmaných javov z hľadiska procesu kodifikácie v oboch jazykoch a poukaz na typické lexikálne javy prechodných nárečových a jazykových areálov. Napríklad aj takýto pohľad a širší komentár v tomto duchu bolo potrebné priniesť už pri jednotlivých analýzach.

Po zvážení pozitívnych stránok práce (téma, výber lexiky, práca s literatúrou a záverečná typológia) i jej najväčšej slabiny (enumeratívnosť a schematickosť v evidovaní výskytov a významov vybraných jednotiek na základe lexikografických diel) – a tiež s vedomím, že diplomová práca ako vedecké dielo má svoje limity – hodnotím predkladanú prácu predbežne známku 3 a odporúčam ju na obhajobu, ktorá bude pre autorku príležitosťou reagovať na moje pripomienky a prípadne i prezentovať niektoré – v práci obídené - vysvetlenia.

V Bratislave 14. 9. 2011

Mgr. Gabriela Múcsková, PhD.